

mű, de inkább dialogizált novella, mint igazi színpadi alkotás.

Az elmondottakból nyilvánvalóan kiderül, hogy Csáth Géza drámaírói teljesítményét nem tarthatjuk egyenrangúnak novelisztikájával, a kötet kiadása azonban föltétlenül helyes volt, s csak dicséret illetheti Dér Zoltánt, hogy Csáth színpadi munkásságát, amely A Janika kivételével eddig teljesen ismeretlen volt, felkutatta és kiásta a kallódó kéziratos hagyatékból s ezzel is hozzájárult a tragikus sorsú író alaposabb megismeréséhez.

Katona Béla

Krúdy Gyula: A szobrok megmozdulnak. Írások az irodalomról. Válogatta, szerkesztette, az utószót és a jegyzeteket írta: Kozoca Sándor. Bp. 1974. Gondolat K. 460 l.

1957-ben jelentek meg Krúdy *Írói arcképei*, két kötetben, ugyancsak Kozoca Sándor értő gondozásában. Akkor szinte hihetetlennek látszott, hogy még egy teljes kötetnyi hasonló jellegű írás rejtezik a különböző napi- és hetilapok hasábjain. Hogy ezek is előkerültek, s hogy végeredményben egységes kötetbe rendeződtek, azért mindeztől Kozoca Sándor hozzáértését és anyagismeretét kell dicsérnünk. *A szobrok megmozdulnak* írásai nem revelációk, kivált nem az *Írói arcképek* után, inkább jórészt amolyan rögtönzések, „penzumok”, melyeket magára vállalt az újságíró, aki könnyen futó tollalval egy-kettőre megidézte az eseményeket, vagy a kért terjedelemben szállította a nekrológokat. De mert ez az újságíró nagy író is volt, a legnagyobbak közül, nem csoda, ha ezekből a játszi futamokból is kihallani a teljes mű lélegzetvételt.

A kötet szerkesztője három, egymástól többé-kevésbé jól elkülöníthető ciklusba osztotta Krúdy Gyula írásait. Az elsőben olvashatjuk azokat a műveket, melyekben író-elődeiről szól. Egy nagyobb igényű, már-már a kisregény határait súroló alkotás is olvasható itt, a *Jókai Mór boldog ifjúsága*, amelyben Krúdy legalább oly jellemző képet rajzol Jókairól, mint az indulatos, hamar lángra lobbanó Petőfiről, aki — és az írói érdeklődés, rokonszenv szempontjából ez is érdekes adalék — valósággal elnyomja a cimdó hőst az elbeszélésben. Szándékosan használtuk ezt a műfaji megjelölést. *A szobrok megmozdulnak* legtöbb írása ugyanis elbeszélés, mert ha irodalomtörténész igényével közeledik is a szerző egy-egy hőshez, e törekvését „kiesztetzi” szépirói hajlandósága, s a szituációt, a főhőst már úgy állítja meg, mint az igazán nagy író, aki olyan halhatatlan figu-

rát tudott teremteni, mint Rezeda Kázmér, de akinek egy-két ecsetvonás is elegendő volt, hogy jellemző, élő alakot teremtsen.

A századvég készülődése, a Nyugat nagy áttörése, a lap körüli kisebb bolygók, az írók életformája és vágyai — mind témái egy-egy jellemző írásnak. S ezeket az írásokat mindenkor áthívta a személyes jelenlét hitele. Amikor arról olvasunk: a század elején szokásban volt, hogy nagyreményű ifjak, akik magukban elhivatottságot, írói tehetséget éreztek, hirtelen elhatározással vonatra szálltak és a fővárosba utaztak, mely már az első pillanatban elkápráztatta őket tarka fényével, nyüzsgésével — nem a maga életéből veszi-e a példát? (Bár ez tipikus példa volt, emlékezzünk csak Király István Ady-könyvének remek kisportréira, nem is egyben az író indulásának hasonló vagy teljesen ilyen jellemzőit olvashatjuk.) Vagy ha a kor egyik másik tragikus hősenek környezetét vázolja elénk, nem azokat az utcákat, tereket járhatjuk-e végig, melyeken a mélabús Rezeda Kázmér andalgott? (Csak egy felejthetetlen példát: a Cholnoky-esszé befejezésében olvashatjuk a következő sorokat: „Azok a józsefvárosi és ferencvárosi utcák, amerre Cholnoky Viktor éjszakai szerkesztő úr és beszélyíró törékeny, keskeny alakja járt, pünkösdkor bazsarózást látnak ablakukban, az udvartekertből bor és ser szaga áramlik, csak a vendégek kabátja porosabb, az arcok ráncosabbak, a kedvek csendesebbek, a reménységek halkabbak.”) És személyes élményei azok a furcsa éjszakai alakok, azok a dilettánsok, félírók, szerencselovagok, akikről egy-egy jellemző jegyzetét veti papírra. És elidegeníthetetlenül övéi a könyvek, melyekről remek kritikáit írja. Milyen sokat látott és olvasott! Mennyire nyitott szemmel járta a világot! Elsősorban Kellér Andor remekbe formált Krúdy-portréja óta meglehetősen szilárdan tartja magát az a kép, amint Krúdy szinte buddhai változatlanságban és nyugalomban ül a borospohár mellett, s ha kedve szottyant, konflison vitette magát akár Balatonfüredig, mert ott jó karcos fehéret mértek. Pedig *A szobrok megmozdulnak* is bizonyítja — mint ahogy az életmű is eleven cáfolata —, hogy érdeklődő, figyelő, nyitott szemmel járó, benyomásokat szívesen szerző és azokat helyesen szelektáló írótypus volt, akit csak az élete körül burjánzó legendák tettek magányos zsenivé.

Egy elsüllyedt világ elevenedik meg a könyv lapjain. S mert igazi művész eleveníti meg, ismét élővé, pezsgővé, izgalmasan vibrálóvá válik. Mint ahogy Krúdy kedvéért és az ő hatása alatt hajlandók vagyunk a legहितesebb értékmérőnek elfogadni az ő kritikai módszerét is, melyben a műelemzéssel egyenrangúan fontos az írói egyéniség rajza, az alkotó plasztikus megjelenítése, mert Krúdy

hite szerint az író a műalkotás szerves és elidegeníthetetlen alkotórésze.

Vannak vérelen írott arcképei. Megrendítő olvasmány például az *Ady a szifinx hátán* című portré, amelyben a költő végső napjainak tragikus magányát s életvitelének tragikumát érzékelteti. S vannak egyszerű telitalálatai, néhány lapon például a *Molnár és közönsége* című írás. Általában: még a legkisebb rögtönzésében is van tanulságos, az igazi művész kezére és szemére valló részlet, amely e kisebb írásokat is maradandóvá teszi. S még növelte volna a kötet értékét és érthetőségét, ha némelyik tanulmányhoz magyarázó jegyzeteket is csatolt volna a kiadó.

Rónay László

Balogh István: A parasztság művelődése a két világháború között. Bp. 1973. Akadémiai K. 103 I. (Értekezések a történeti tudományok köréből 66.)

Balogh István könyve a parasztság művelődését a szó mindkét értelmében megpróbálja átfogni: egyrészt számot ad a parasztság műveltségéről, kultúrájáról s az ezzel kapcsolatos nézetekről és koncepciókról, másrészt szól a műveltség elsajátításának lehetőségeiről az adott időszakban (iskolarendszer, iskolán kívüli művelődés stb.).

Munkáját — mint a bevezetésben írja — megnehezítette az a tény, hogy számos fogalom még ma sem tisztázott — pl. maga a parasztság mint társadalmi csoport és a paraszti műveltség. Ennek ellenére hiteles képet nyújt a korszak művelődéspolitikájáról, a parasztság társadalmi és kulturális helyzetéről, és ezekben az összefüggésekben világítja meg a parasztmítosztól a népi mozgalomig vezető út jelentőségét.

A két világháború között a paraszti életforma változása és a társadalmi differenciálódás fokozódása a hagyományos paraszti műveltség bomlását is felgyorsította; különösen nagy lökést adott ennek a folyamatnak az I. világháború. A hagyományos paraszti életmód és életfelfogás válságának legfőbb tünetei a faluból való elmenekülés, a születéskorlátozás és a szekták fellépése. A „néma forradalom” e megjelenési formái mellett a 20-as évek végétől kezd kialakulni a paraszti lázadás már nem csak ösztönös, tagadó formája. A paraszti társadalom kötöttségeinek bomlását tükrözi többek között a sok paraszti alkotó egyéniség feltűnése a 30-as évek első felében (parasztirok, östehetségek).

A két világháború közötti konzervatív működéspolitikai kimondottá visszalépést jelentett az előző, liberális korszakhoz képest (pl. Czettler Jenő nézetei). Míg régebben a

cél az egyének művelődése révén a társadalom erkölcsi és tudásbeli tökéletesítése volt, Kornis Gyulánál a nevelési cél már politikai cél: az állampolgári nevelés, mely minden társadalmi osztály számára különböző műveltséget ír elő. Megdöbbentő szám adatok bizonyítják, hogy a korszakban már az általános és kötelező népoktatás sem valósult meg teljesen, s a közép- és felsőfokú iskolákban, anyagi és társadalmi okok miatt, a parasztfiatalok száma elenyésző (pl. a polgári iskolákban sem haladta meg a szegényparasztok gyermekeinek aránya a 3,5%-ot). Ennek a helyzetnek a felismerése vezetett ahhoz a tehetségmentő akciókhoz, melyekről Darvas József, Erdei Ferenc és Veres Péter egyöntetűen megállapították, hogy minden jó szándékuk ellenére alapvetően semmit sem oldottak meg. Az iskolán kívüli népművelés (melyet hivatalosan egyházi feladatnak tekintettek) sem járt kellő eredménnyel, az egyházak és társadalmi szervezetek által szervezett tanfolyamok, népakadémiák sem nyújtottak megnyugtató megoldást (sárospataki népfőiskola, Soli Deo Gloria). A népfőiskolák, sikereik ellenére, azért bizonyultak illúzióknak, mert sem az általános műveltséget, sem pedig a szakmai képzettséget nyújtó intézményeket nem pótolhatták. Végül is minden jóindulatú kezdeményezés pótmegoldás volt a fennálló keretek között, mert, mint Veres Péter mondta: „Föld, kenyér, szabadság, kultúra, vagyis ennyi az egész, hogy a parasztság szeretné végre, ha ez az ország az övé is lenne.”

Balogh István könyve igen gazdag, idézetekkel és számadatokkal alátámasztott anyagot mutat be a kor paraszti művelődéséről, és hatásosan szembesíti a különféle pótmegoldás-törekvéseket a kor haladó gondolkodóinak kritikájával. Talán egyetlen hibája, hogy túl sokat akar kötött terjedelemben elmondani (gazdasági és társadalmi helyzet, irodalmi vonatkozások, néprajz, oktatásügy, mozgalmak stb.), s ezért néhány részletét elnagyoltnak érezzük. Hagyományos eszközökkel készített írása így is tanulságos és elgondolkodtató olvasmány.

Karafiáth Judit

Sárkány Oszkár válogatott tanulmányai. Szerkesztette és a jegyzeteket összeállította Sziklay László. A bevezetést írta Gál István. Bp. 1974. Akadémiai K. 173 I.

Sárkány Oszkár (1912–1913) válogatott tanulmányainak kiadása méltó megemlékezés a cseh—magyar irodalmi kapcsolatok korán elhunyt kutatójára. Sárkány ugyan nem volt az első, aki e kapcsolatokkal foglalkozott